

УДК 621:658.1

DOI 10.32342/2074-5362-2017-2-23-4

М.Г. Костюк

СУЧАСНІ ЕКОНОМІКО-УПРАВЛІНСЬКІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті обґрунтовано необхідність систематизації теоретичних підходів до визначення сутності економіко-управлінського механізму промислового підприємства. Проаналізовано поняття економічного та організаційного механізмів як окремих складових системи управління підприємством. Визначено вплив організаційно-економічного механізму на діяльність машинобудівного підприємства. Акцентовано увагу на тому, що для забезпечення результативності роботи організаційно-економічного механізму необхідно враховувати особливості його функціонування на машинобудівних підприємствах.

Ключові слова: управління, організаційно-економічний механізм, система, структура, функціонування, процеси.

Постановка проблеми. Сучасний стан промисловості України зумовлює об'єктивну необхідність посилення її конкурентоспроможності, що передбачає оновлення виробничих потужностей, застосування інноваційних технологій, підвищення рівня технологічного укладу. На промислових підприємствах постійно ускладнюється зміст робіт щодо реалізації управління, оскільки функції управління діяльністю промислового підприємства, підходи та методи їх визначення постійно розвиваються і модифікуються.

Машинобудування – це ключова ланка економіки, від стану і рівня розвитку якої залежить промисловий потенціал країни, її конкурентоспроможність на міжнародних ринках, а також рівень її соціального розвитку. Тому набирає актуальності необхідність постійного контролю за станом і розвитком комплексу машинобудування та його галузей [1].

Низька адаптивність та гнучкість підприємств, які гальмують здатність реагувати на постійні зміни у зовнішньому середовищі, практично унеможливають впровадження радикальних змін. Саме тому розгляд організаційно-економічних механізмів господарської діяльності є невід'ємною складовою загальної системи управління підприємством, що сприяє стабілізації загального його становища у сучасному мінливому середовищі. Недосконалість організаційно-економічних механізмів та методів їх економічної оцінки зумовлює прийняття неправильних управлінських рішень, що призводить до зменшення ефективності управління та нестабільності внутрішнього середовища машинобудівного підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато науковців розглядали питання різноманітних підходів до управління в загальному плані – В.О. Іваненко, С.Г. Сасенко, Т.М. Кібук, І.М. Репіна, А.Н. Стерлігова, О.С. Коле-

сов, А.В. Вацьківська, Я.М. Кашуба та ін. Частина авторів (А.Б. Гур'янов, С.В. Філіна, Р.М. Грант та ін.) розглядають конкретні підходи до управління підприємствами. Питання визначення понять управління, складових, методів, інструментів та важелів економіко-управлінського механізму та формування його на вітчизняних підприємствах досліджувалися в публікаціях та наукових працях багатьох вітчизняних і зарубіжних авторів, серед яких: А.М. Азріліян, О.А. Саєнко, Т.В. Назарчук, С.О. Черкасова, В.В. Луцяк та В.В. Шарко, Г.М. Чумак та О.Б. Бойко.

Серед науковців, що вивчали проблеми вітчизняного машинобудівного комплексу, слід відзначити авторів Б. Афанасьєва, Ю.М. Барташевську, П.Ю. Буряка, Ю. Великого, В. Волобоєва, Б.М. Данилишина, М.І. Дзюби, В. Іванишина, Н. Карачина, Д. Костюка, О.Є. Кузьміна, Я. Ромусіка, А.Г. Семенова, Н.В. Тарасову, Н.П. Ткачову, О.О. Шапурова, М. Юдіна, В. Яковенка, І.Й. Яремко та інших дослідників.

У дослідженнях зазначених авторів значно просунулася наукова розробка різних аспектів формування та розвитку економіко-управлінських аспектів діяльності підприємств. Однак багато важливих проблем досліджено ще недостатньо. Серед них основною проблемою є визначення такого підходу до управління діяльністю машинобудівних підприємств, що буде найбільш ефективним та дозволить максимально використовувати наявні ресурси підприємства.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Україна має у своєму арсеналі достатню кількість потужних машинобудівних підприємств, які за сприятливих умов здатні забезпечити національне господарство широким спектром засобів виробництва, тому питання забезпечення ефективної господарської діяльності підприємств машинобудування є актуальними та потребують як дійових практичних механізмів упровадження, так і фундаментального теоретичного обґрунтування, що, у свою чергу, вимагає поглибленого підходу до розкриття економіко-організаційного змісту господарської діяльності підприємств.

Формулювання мети статті. Метою запропонованої наукової розробки є визначення сучасних економіко-управлінських особливостей діяльності вітчизняних машинобудівних підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні економіка України перебуває на етапі кардинальної перебудови. Це істотно впливає на розвиток усіх галузей народного господарства. Особливої уваги заслуговують підприємства машинобудування, що забезпечують високий технологічний рівень засобів праці та є індикатором науково-технічного прогресу в країні.

Машинобудівний комплекс відіграє значну роль в економіці країни як одна з найбільш наукомістких галузей, а у сфері фінансів – як найважливіше джерело фінансових надходжень до державного бюджету від продажу високотехнологічної продукції. Адже головна мета розвитку машинобудування України – задоволення внутрішнього попиту на машинобудівну продукцію, розширення присутності на зовнішніх ринках. Мету має бути досягнуто на основі перетворення машинобудування у конкурентоспроможний, ефективний, високотехнологічний і сприйнятливий до інновацій комплекс, що динамічно розвивається, інтегрований із системою міжнародного поділу праці.

Зазначимо, що в Україні є всі передумови для розвитку вітчизняного машинобудування. Це і сировинна база, і трудові резерви та вдале географічне розташування. Однак за роки трансформації економіки України машинобудівний комплекс зазнав тривалої руйнівної кризи, реформування відносин власності, структурної деформації. Ці процеси супроводжувалися значними втратами виробничого і кадрового потенціалу, скороченням частки продукції машинобудування в промисловості, зниженням активності в інноваційно-інвестиційній діяльності.

Головне завдання управлінського менеджменту на будь-якому підприємстві, в тому числі і в галузі машинобудування, полягає в оперативному виробленні таких рішень, які дозволили б досягти необхідного результату за мінімальних витрат. Однак аналіз обсягів реалізованої промислової продукції машинобудівних підприємств у 2010–2016 рр. (табл. 1) дає підстави стверджувати, що вітчизняне машинобудування сьогодні переживає не найкращі часи.

Таблиця 1

Обсяг реалізованої промислової продукції машинобудівних підприємств України у 2010–2016 рр.* [2]

Галузь промисловості	Рік											
	2010		2011		2012		2013		2014		2015	
	Млн грн	% до підсумку	Млн грн	% до підсумку	Млн грн	% до підсумку	Млн грн	% до підсумку	Млн грн	% до підсумку	Млн грн	% до підсумку
Промисловість загалом**	1043110,8	100,0	1305308,0	100,0	1367925,5	100,0	1322408,4	100,0	1428839,1	100,0	1776603,7	100,0
Машинобудування	97056,9	9,3	130847,9	10,1	140539,3	10,3	113926,6	8,6	101924,7	7,1	115261,7	6,5
											131351,8	6,1

*Дані наведено без урахування тимчасово анексованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя, за 2014–2016 рр. – також без частини зони проведення антитерористичної операції.

**Дані сформовано за функціональним підходом (спосіб узагальнення даних, за яким показники діяльності підприємств формуються за однорідними видами економічної діяльності).

Як видно з табл. 1, частка машинобудування в загальному обсязі промислової продукції за аналізований період скоротилася на 3,2 відсоткових пункти: з 9,3% у 2010 р. до 6,1% у 2016 р. Статистичні дані підтверджують той факт, що стан економіки країни за період 2010–2016 рр. відповідав низькому рівню розвитку. Тобто спостерігалось зниження розвитку економічного потенціалу України.

Аналіз основних показників роботи підприємств машинобудування у 2013 та 2015 рр. (табл. 2) дозволяє зробити висновок про те, що останнім часом комплекс проблем у галузі не вирішено.

Таблиця 2

Основні показники роботи підприємств машинобудування у 2013 та 2015 рр. [2]

Показники	Рік	
	2013	2015
Кількість підприємств	5103	4483
Обсяг реалізованої промислової продукції, млн грн	117301,9	115261,7
% до загального обсягу в промисловості	8,7	6,5
Індекси промислової продукції, % до 2010 р.	97,3	66,4
Середньооблікова кількість штатних працівників, тис. осіб	456	346
% до загальної кількості працівників у промисловості	17,1	17,0
Середньомісячна номінальна заробітна плата одного штатного працівника, грн	3229	4211
Фінансовий результат до оподаткування, млн грн	5526,9	-12651,6
Частка підприємств, які зазнали збитків до оподаткування, %	34,8	25,9
Рентабельність операційної діяльності, %	6,6	3,4

Отже, український внутрішній ринок має досить обмежені можливості. У машинобудівних підприємств спостерігається брак нових технологій та фінансових ресурсів. Розширювати вищезазначені можливості слід за рахунок оптимального використання наявних конкурентних переваг та комплексного вирішення системних проблем машинобудівної галузі, а також розвитку співробітництва з європейськими компаніями.

Аналіз наукової періодики дозволяє навести основні фактори, що гальмують розвиток машинобудування, серед них слід виділити: неповну завантаженість виробничих потужностей, зниження інноваційної активності підприємств, значну зношеність основних засобів, низький попит на продукцію українського машинобудування на зовнішньому ринку. Для подолання цих проблем підприємствам необхідно визначити перспективи подальшого розвитку, розробити стратегії для досягнення поставлених цілей та заходів для підвищення конкурентоспроможності, мобілізувати фінансові ресурси для покращання їхньої діяльності в майбутньому.

Отже, забезпечення сталого розвитку машинобудівного підприємства як виробничо-економічної системи тісно пов'язане з впливом на нього змін зовнішнього середовища та процесом внутрішніх трансформацій, тобто управлінням господарським механізмом, а також його складовими.

Однією з головних рушійних сил системи впливу на стан та рівень розвитку промислових підприємств є механізми управління. Економічний механізм визначає можливі шляхи розвитку організації із застосуванням необхідних методів та принципів роботи та раціональним використанням наявних ресурсів [3].

Економічний механізм – це система послідовних економічних явищ, методів, принципів, параметрів та інструментів, що характеризують можливості, якість внутрішніх процесів, проблеми витрат ресурсів, функціонування та розвитку організації та сприяють розширенню виробництва кінцево-

го продукту і більш ефективному використанню потенціалу підприємства. Основою економічного механізму є ринковий механізм конкуренції і ціноутворення, відтворення факторів (самооплатності) та розвитку виробництва (самофінансування).

Економічні методи управління – це способи досягнення економічних цілей управління на основі реалізації вимог економічних законів (фінансування, ціноутворення, господарський розрахунок, комерційний розрахунок тощо). Традиційно економічні інструменти розглядаються як управлінський контроль над прийняттям рішень у поточній діяльності організації для зростання прибутковості, рентабельності та зміцнення фінансового стану організації [4].

Організаційний механізм – це певна сукупність елементів, які в комплексі створюють організаційну основу явищ та процесів. В основі організаційного механізму лежать такі процеси, як формування керуючої та керованої систем управління підприємством, розподіл функцій та завдань між ними, створення системи комунікації та інформаційних потоків на підприємстві.

Методами регулювання організаційних механізмів є формування організаційної структури підприємства, спрямування діяльності підприємства відповідно до визначених цілей, створення інформаційної системи підприємства, реорганізація підприємства відповідно до змін зовнішнього середовища. Взаємодія і координація організаційних підсистем забезпечують оперативність та продуктивну діяльність машинобудівних підприємств в умовах швидких змін потреб і мінливості факторів зовнішнього середовища.

Отже, основними характеристиками організаційного механізму є економічність процесу взаємодії елементів, повнота та достовірність інформації, оперативність прийняття рішень щодо вимог виробництва. Формування економічної підсистеми можливе лише за умови ефективної організаційної складової управління, що свідчить про тісний взаємозв'язок між цими механізмами.

Організаційно-економічний механізм ґрунтується на методах і принципах, що передбачає комплексну сукупність інструментів та конкретних практичних заходів. При цьому покращання стану машинобудівних підприємств відбувається за рахунок управлінської діяльності, спрямованої на розвиток конкурентних переваг, реалізацію потенціалу та забезпечення життєздатності промислового підприємства як суб'єкта економічної системи. Також вони впливають на відповідні параметри системи управління підприємством, що сприяє посиленню потенціалу і підвищенню конкурентоспроможності вітчизняного підприємства в цілому.

Висновки з проведеного дослідження і перспективи подальших розвідок. Сучасними особливостями функціонування організаційно-економічного механізму вітчизняних машинобудівних підприємств є: складність структур, процесів та їх взаємозв'язків, виробнича система та її елементи, проблема забезпечення та доступу до інформації, проблема обмеженості ресурсів; матеріально-технічне оснащення, постійне оновлення технологій виробництва. Переважна більшість українських машинобудівних підприємств використовують частину своїх потужностей для виробництва споживчих то-

варів, які користуються підвищеним попитом на внутрішньому ринку, але це не дає їм можливості виходу з кризи.

Ефективне функціонування вітчизняних машинобудівних підприємств в нинішніх умовах господарювання можливе за умови спроможності підприємства своєчасно відреагувати на руйнівні зміни, переналагодити свій внутрішній економічний механізм відповідно до мінливих умов господарювання, оскільки саме від внутрішньої діяльності залежать результативні показники роботи підприємства. Без організаційної та фінансової реструктуризації, продуманої стратегії розвитку і професійного управління стабілізація і зростання обсягів випуску продукції машинобудівної галузі неможливі.

Основною метою економічного розвитку є отримання прибутку. Організаційні зміни, спрямовані на підвищення ефективності системи управління, інновації потребують капіталовкладень, а відтворення ресурсів, енергозбереження, охорона довкілля та соціальна відповідальність збільшують витрати бізнесу. При цьому слід враховувати аспекти соціального розвитку, елементи психології управління, реакцію зовнішнього середовища та багато інших факторів у механізмі управління розвитком машинобудівного підприємства в розрізі конкретних підприємств та з урахуванням базових принципів і можливих сценаріїв їх розвитку, що й буде предметом наших подальших наукових розробок.

Список використаних джерел

1. Супрун В.О. Моделі антикризового управління машинобудівним підприємством в умовах довготривалої економічної кризи / В.О. Супрун // Фінансовий простір. – 2015. – № 2. – С. 399–403.
2. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/>
3. Короткий Ю.В. Машинобудівна промисловість України: здобутки та перспективи / Ю.В. Короткий // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент. – 2015. – Вип. 11. – С. 117–120.
4. Малик І.П. Теоретичні підходи до визначення організаційно-економічного механізму промислового підприємства / І.П. Малик, Ю.А. Каракаш // Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. – 2017. – Вип. 1 (1). – С. 103–107.

References

1. Suprun, V.O. (2015). *Models of crisis management machine-building enterprise in the conditions of long-term economic crisis*. Financial space. No. 2, pp. 399-403.
2. Official site of the State Statistics Service of Ukraine. Mode of access: <http://ukrstat.gov.ua/>
3. Korotkiy, Yu.V. (2015). *Machine-Building Industry of Ukraine: Achievements and Prospects*. Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Series: Economics and Management. Issue 11, pp. 117-120.

4. Malik, I.P., Karakash, Yu.A. (2017). *Theoretical approaches to the definition of organizational-economic mechanism of an industrial enterprise*. Economic Bulletin of Zaporizhzhya State Engineering Academy. Issue. 1 (1), pp. 103-107.

В статье обоснована необходимость систематизации теоретических подходов к определению сущности экономико-управленческого механизма промышленного предприятия. Проанализировано понятие экономического и организационного механизмов как отдельных составляющих системы управления предприятием. Определено влияние организационно-экономического механизма на деятельность машиностроительного предприятия. Акцентируется внимание на том, что для обеспечения результативности работы организационно-экономического механизма необходимо учитывать особенности его функционирования на машиностроительных предприятиях.

Ключевые слова: управление, организационно-экономический механизм, система, структура, функционирование, процессы.

The article substantiates the necessity of systematization of theoretical approaches to the definition of the essence of the economic-managerial mechanism of an industrial enterprise. The concept of economic and organizational mechanisms as separate components of enterprise management system is analyzed. The influence of the organizational-economic mechanism on the activity of the machine-building enterprise has been determined. It is emphasized that in order to ensure the effectiveness of the organizational and economic mechanism, it is necessary to take into account the peculiarities of its functioning at the machine-building enterprises.

Key words: management, organizational and economic mechanism, system, structure, functioning, processes.

Одержано 23.09.2017.